

Лариса Леонідівна МАРЧУК

викладач,

кафедра економіки та управління,

Одеська державна академія технічного регулювання та якості продукції

МІЖНАРОДНІ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Марчук, Л. Л. Міжнародні методики оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті економічної безпеки / Лариса Леонідівна Марчук // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 4. – С. 337-341. – ISSN 1993-0259.

Анотація

В статті розглянуто методики оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті економічної безпеки. Визначено, що врахування конкурентних переваг та напрямів їх посилення при визначенні параметрів зовнішньоторговельної безпеки виступає способом вирішення сукупності завдань, пов'язаних із підвищенням ефективності зовнішньоторговельної діяльності країни. Поєднання завдань розвитку і безпеки зовнішньоекономічної діяльності дає можливість не лише рухатися шляхом постійного вдосконалення, а й досягати цільових результатів з підвищення конкурентоспроможності національної економіки насамперед на основі розвитку зовнішньоторговельного співробітництва.

Ключові слова: економічна безпека; конкурентоспроможність; національна економіка.

Larysa Leonidivna MARCHUK

Lecturer,

Department of Economics and Management,

Odessa State Academy of Technical Regulation and Product Quality

INTERNATIONAL METHODS OF COMPETITIVENESS EVALUATION OF NATIONAL ECONOMY IN THE CONTEXT OF ECONOMIC SAFETY

Abstract

The article deals with the methods of assessing the competitiveness of the national economy in the context of economic security. It is determined that consideration of competitive advantages and directions of their strengthening in determining the parameters of foreign trade security becomes the way of solving a set of problems, which are associated with improving the efficiency of foreign trade activities of the country. The combination of the tasks of development and security of foreign economic activity provides an opportunity to move through the continuous improvement and to achieve the targeted results to increase the competitiveness of the national economy, primarily on the basis of development of foreign trade cooperation.

Keywords: economic security; competitiveness; national economy.

JEL classification: L31

Вступ

Регуляторна політика держави у сфері забезпечення економічної безпеки аграрного виробництва спрямована на мінімізацію ризиків глобалізації в умовах міжнародного конфлікту та російської агресії, зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків і виходу на світові ринки агропродовольчої продукції та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, що відповідає принципам Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

За М. Портером, міжнародна конкурентоспроможність країни проявляється лише в тих галузях економіки, де ця країна має конкурентні переваги. Підхід М. Портера значною мірою засновується на екстраполяції корпоративних стратегій до національної економіки загалом та відносить на перший план потребу забезпечення корпоративної конкурентоспроможності та орієнтацію державного регулювання

© Лариса Леонідівна Марчук, 2017

на розвиток відповідних «національних факторів».

Завдяки модифікації та розвитку підходу М. Портера до конкурентоспроможності національної економіки в наукових працях Галицького О. М., Гнат'євої Т. М., Гришової І. Ю., Дяченка О. П., Кравчук А. О., Мищика І. М., Ніколюк О. В., Новікової Н. Л., Стоянової-Коваль С. С., Шестаковської Т. Л. та відомими міжнародними організаціями, зокрема Всесвітнім економічним форумом та Міжнародним інститутом управлінського розвитку (International Institute for Management Development, IMD, Швейцарія), сформовано методологічну базу для оцінювання конкурентоспроможності національної економіки [1-10]. Ідентифікація чинників, що безпосередньо впливають на піднесення національних економік світових країн-лідерів, дозволяють визначити всі аспекти та драйвери їх конкурентоспроможності. У методологічному підході вищенаведених організацій вважається, що краща продуктивність дозволить підвищувати національний добробут та інклюзивне зростання. [2] Саме тому вважаємо актуальним розгляд міжнародних методик оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті економічної безпеки.

Мета статті

Мета статті – розглянути міжнародні методики оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Нарощення конкурентоспроможності, макроекономічна стійкість, потенціал економічної безпеки та інклюзивне зростання характеризуються Всесвітнім економічним форумом у сукупності факторів, методів, принципів інституцій, реалізації політик, що складають можливості стратегічного розвитку національних економік на основі Індексу глобальної конкурентоспроможності (англ. – Global Competitiveness Index) Це найбільш відома та поширена у світі методика, згідно з якою структурно Індекс глобальної конкурентоспроможності містить розрахунок широкого кола показників, які визначають 12 драйверів конкурентоспроможності, що скомпоновано у три субіндекси, до яких увійшли:

- базові умови на основі показників інфраструктури, інституцій, макроекономічної стабільності;
- ефективність (охорона здоров'я та освіти, вища освіта та професійна підготовка, ефективність товарних ринків, розвиток ринку праці, розвиток фінансового ринку;
- інноваційність (інновації, розвиток бізнесу, технологічна готовність) [3].

Загальний інтегральний індекс конкурентоспроможності, розрахований за такою методикою, дає можливість умовно згрупувати країни залежно від потенціалу їх соціально-економічного розвитку, масштабів експорту сировини, отриманого ВВП та конкурентної позиції у світовій економіці приблизно на п'ять основних груп. У 2017 році ця класифікація виглядала таким чином:

Перша група (35 країн у 2016–2017 рр.) – з базовими факторами конкурентоспроможності (ресурси і некваліфікована робоча сила).

Друга (17 країн, у т. ч. Україна) – перехідна до стадії розвитку ефективності, що вимагає вдосконалення виробничих процесів та якості продукції при підвищенні зарплат та обмеженості зростання цін.

Третя (30 країн) – розвитку ефективності економіки.

Четверта (19 країн) перехідна до інноваційної стадії.

П'ята (37 країн) – інноваційна, що дозволяє утримувати високі зарплати і стандарти життя лише на основі конкурентних високотехнологічних виробничих процесів та інновацій [4].

Проте розрахунки економічної конкурентоспроможності на основі Індексу глобальної конкурентоспроможності отримують щораз більше зауважень та справедливої критики з боку європейських фахівців через недосконалість визначення конкурентоспроможності країн лише до окремих, навіть вагомих, показників, таких, як продуктивність та масштаби ВВП, оскільки майже не враховуються соціальні показники, політичні параметри, національний менталітет та культура країн, інституційне забезпечення економічного розвитку, виміри економічної безпеки країни тощо, які в сукупності формують потенціал стійкого розвитку на довгострокову перспективу в умовах динаміки глобалізаційних процесів.

Альтернативою Індексу глобальної конкурентоспроможності, що застосовується Всесвітнім економічним форумом, є інша методика, яка запропонована Міжнародним центром конкурентоспроможності (IMD), де розраховується Індекс конкурентоспроможності за допомогою 300 критеріїв приблизно для 60 країн, разом із аналізом інфраструктури, продуктивністю економіки, державних програм та бізнес-клімату [5].

Зокрема, у 2017 р. економічна ефективність оцінювалася за 83 критеріями, що відображали макроекономічні аспекти національних економік; ефективність державного регулювання – за 74 критеріями, що враховують вплив державної політики на підвищення конкурентоспроможності; ефективність бізнесу – також за 74 критеріями для визначення його інноваційності, вигідності та

відповідальності; інфраструктури – за 115 критеріями, котрі відображають відповідність потребам бізнесу наявних базових, технологічних, наукових та людських ресурсів. Дві третини даних для розрахунку Індексу використовується з офіційної звітності національного рівня та міжнародних організацій, а решта – через опитування. [5] Положення України у рейтингу IMD в 2017 році складала лише 60-те місце, тобто конкурентоспроможність національної економіки нашої держави на світовому рівні має негативну репутацію та знаходиться на останніх щаблях рейтингу.

У цьому контексті цікаво також розглянути оцінку конкурентоспроможності, що надає Світовий банк з точки зору діяльності бізнесу за 120 індикаторами, який отримав назву Індексу Doing Business.

Зазначений Індекс включає 11 субіндексів (рангів): започаткування бізнесу (Starting a business); отримання дозволів на будівництво (Dealing with construction permits); підключення до електромереж (Getting electricity); реєстрація майна (Registering property); доступність кредитів (Getting credit); захист міноритарних інвесторів (Protecting minority investors); сплата податків (Paying taxes); міжнародна торгівля (Trading across borders); виконання контрактів (Enforcing contracts); вирішення проблем неплатоспроможності (Resolving insolvency); регулювання ринку праці (Labor market regulation) [7] Методологія оцінки конкурентоздатності країн Світового банку постійно оновлюється та для уточнення рейтингу охоплює широке коло країн, кількість яких у 2017 році складає 191 країн. Проте, вивчення міжнародних методик, які мають власну специфіку використання та раціональність сукупності розрахунків, з метою підвищення добробуту держави та інклюзивного зростання характеризуються лише очікуваними результатами від продуктивності окремих суб'єктів господарювання або напрямків діяльності. Ефективність національної економіки безперечно має вплив на добробут населення та бізнес-структур в довгостроковій перспективі, проте національна конкурентоспроможність при таких методиках є дуже залежною від широкого кола зовнішніх глобальних дисбалансів. Тому впливає пряма залежність національної економіки та її конкурентоспроможності від економічної безпеки та її сучасних вимірів, що в першу чергу звертає увагу на попередню оцінку національної конкурентоспроможності в контексті економічної безпеки з точки зору масштабів та ефективності зовнішньоекономічної діяльності, оптимізацією торговельного балансу, валютного курсу тощо.

У сучасній науковій літературі характеризують конкурентоспроможність держави у двох основних напрямках із врахуванням безпекових факторів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків:

- здатності суб'єкта господарювання забезпечити збалансованість своїх зовнішніх пропорцій та уникнути тих обмежень, що зумовлюються зовнішньою сферою;
- потенціалу держави самостійно утворювати поліпшення своїх світогосподарських зв'язків [4-8].

Вияв безпекових факторів вбачається у моніторингу драйверів оптимальності балансу внаслідок зовнішньоторгівельних операцій, що виділяє їх структурну складову стратегічного розвитку національної економіки в довгостроковій перспективі та стабільну конкурентоздатність держави.

У наукових працях І. Ю. Гришової, Н. Л. Новікової [10-13], де конкурентоспроможність національної економіки визначено економічною категорією, під якою розуміють динамічний стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг і досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів, увага акцентується на фактори економічної безпеки, що визначають захист економічних інтересів національних товаровиробників та потенціал виходу на світові ринки.

І якщо конкурентоспроможність національної економіки в цьому контексті безпосередньо залежить від ринкової вартості вітчизняного бізнесу та ефективності діяльності товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, проте формується під впливом суспільних відносин та необхідністю урахування соціально-економічних параметрів розвитку. На думку Я. Базилюк, нераціональною з точки зору забезпечення довгострокової конкурентоспроможності національної економіки є «гра з нульовою сумою», яка є найбільш поширеною стратегією багатьох країн та компаній у сучасних міжнародних економічних відносинах [9].

Безпосередній зв'язок між конкурентоспроможністю національної економіки, економічною безпекою та національними інтересами вивчає Л. Антонюк. За визначенням дослідниці, міжнародна конкурентоспроможність країни визначається її здатністю створювати таке національне бізнес-середовище за умов вільного і справедливого ринку, в якому вітчизняні товаровиробники можуть постійно розвивати свої конкурентні переваги та займати й утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку. Це відбувається завдяки: потужному економічному потенціалу, що забезпечує динамічне зростання економіки на інноваційній основі; розвинутій системі ринкових інститутів; володінню значним інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами; гнучкому реагуванню на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікації виробництва. При цьому спостерігається максимальне відстоювання реалізації національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення [10].

Ефективність зовнішньоекономічної діяльності як похідної міжнародної конкурентоспроможності розглядається значним колом дослідників ОЕСР, у підходах яких наявні констатація тісної взаємопов'язаності міжнародної конкурентоспроможності національної економіки та ефективності зовнішньої торгівлі, що, власне, і виступає одним із найважливіших її індикаторів. Для ОЕСР найбільш поширеним підходом є описання конкурентоспроможності країни на основі визначення її загальної макроекономічної продуктивності, в якій оцінювання зовнішньоторговельної діяльності виступає результируючим складником успішності внутрішньої моделі розвитку [11].

Зовнішньоторговельний аспект конкурентоспроможності оцінюється в контексті цінової конкурентоспроможності на основі кількох показників, які описуються: співвідношенням внутрішніх та середніх показників експорту товарів та послуг конкурентів; витратами на одиницю робочої сили у виробництві та індексами споживчих цін, вираженими в єдиній валюті. Ці показники використовують систему подвійних ваг, яка враховує структуру конкуренції на експортних та імпорتنих ринках, та містять:

1) відносні експортні ціни (Relative export prices) – відношення ціни експорту товарів та послуг країни й ціни конкурентів на експорт товарів та послуг. Показник розраховується для 30 країн ОЕСР, Китаю та 5 країн – не членів ОЕСР;

2) реальні ефективні обмінні курси на основі витрат на одиницю робочої сили та споживчих цін (Real effective exchange rates based on unit labour costs and consumer prices). Для витрат на одиницю робочої сили обрано виробничий сектор як найбільш залучений у торгівлю, а ширший показник може бути упередженим через внесення витрат на одиницю робочої сили для товарів, якими не настільки широко торгують.

Ваги конкурентоспроможності ґрунтуються також на принципі подвійних ваг, при цьому також ураховується структура конкуренції у виробничому секторі 47 країн (30 країн ОЕСР та 17 країн, що не беруть участь в організації).

Існують дві основні відмінності у зіставленні із попереднім показником:

- по-перше, ваги не фіксуються, а перераховуються за кожен рік;
- по-друге, розглядаються і вітчизняні виробники, і експортери, розширюючи концепцію конкурентоспроможності для обліку як попиту на внутрішніх ринках, так і впливу вітчизняних виробників на експортні ринки.

Для кожної країни подвійне зважування враховує відносну важливість конкурентів на внутрішньому ринку та на зовнішніх ринках (визначається за схемою пропозиції на кожному ринку). Індикатори вартості праці можуть бути кращою мірою конкурентоспроможності, ніж показники експортних цін, оскільки рух експортних цін відображає лише ціни експортерів, які змогли експортувати. Проте конкурентоспроможність, що вимірюється за допомогою цього показника, враховує тільки вартість виробництва в країні, а не вартість матеріалів, що надходять за кордон.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Конкурентоспроможність національної економіки є комплексним багатоаспектним поняттям, яке чинить подвійний вплив на зовнішньоторговельну безпеку держави. З одного боку, визначає зовнішньоторговельну ефективність, від якої залежить рівень зовнішньоторговельної безпеки, з іншого – формує середовище підвищення цієї безпеки.

Враховання конкурентних переваг та напрямів їх посилення при визначенні параметрів зовнішньоторговельної безпеки виступає способом вирішення сукупності завдань, пов'язаних із підвищенням ефективності зовнішньоторговельної діяльності країни.

Поєднання завдань розвитку і безпеки зовнішньоекономічної діяльності дає можливість не лише рухатися шляхом постійного вдосконалення, а й досягати цільових результатів з підвищення конкурентоспроможності національної економіки насамперед на основі розвитку зовнішньоторговельного співробітництва.

Список літератури

1. Портер, М. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран / М. Портер. – Москва, 2017. – 947 с.
2. World Economic Forum. What is Competitiveness? – Режим доступу: <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/what-is-competitiveness/163> з е Global Competitiveness Report 2016–2017.
3. Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/zGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
4. Methodology and Principles of Analysis. IMD World Competiveness Center. – Режим доступу: <https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/methodology-and-principles-wcc-2017.pdf>.

5. IMD World Competitiveness Center. – Режим доступу: http://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/web_brochure_order_form.pdf.
6. World Competitiveness Ranking 2017. – Режим доступу: <http://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2017/wcy-2017-vs-2016---final.pdf>.
7. About Doing Business. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB17- Chapters/DB17-About-Doing-Business.pdf>.
8. Міжнародні економічні відносини / [А. С. Філіпенко, С. Я. Боринець, В. А. Вергун та ін.]. – Київ, 1992. – С. 72.
9. Базиліук, Я. Конкуренентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення / Я. Базиліук. – Київ, 2002. – С. 6.
10. Гришова, І. Ю. Теоретико-методологічні основи управління реструктуризацією переробних підприємств аграрного виробництва / І. Ю. Гришова, В. М. Бондаренко // *Бизнес Інформ*. – 2015. – № 9. – С. 365-370.
11. Гришова, І. Ю. Аналітичне забезпечення економічного розвитку підприємств з позицій інвестиційної привабливості / І. Ю. Гришова, С. С. Стоянова-Коваль // *Проблеми і перспективи економіки та управління*. – 2015. – № 2. – С. 195-204.
12. Gryshova, I. Yu. The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness / I. Yu. Gryshova, T. L. Shestakovska // *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. – 2017. – №2. – P.128-133.
13. Gryshova, I. Yu. The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development / I. Yu. Gryshova, T. L. Shestakovska, O. V. Glushko // *Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*. – 2017. – №4. – Pp.75-80.

References

1. Porter, M. (2017). *Mezhdunarodnaya konkurentsya. Konkurentnye preimushchestva stran*. Moscow, 2017. – 947 s.
2. *World Economic Forum. What is Competitiveness?* (2016). Retrieved from: <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/what-is-competitiveness/163> z e Global Competitiveness Report 2016–2017.
3. (2016). Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/zGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
4. *Methodology and Principles of Analysis. IMD World Competitiveness Center*. (2017). Retrieved from: <https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/methodology-and-principles-wcc-2017.pdf>.
5. *IMD World Competitiveness Center*. (2017). Retrieved from: http://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/web_brochure_order_form.pdf.
6. *World Competitiveness Ranking*. (2017). Retrieved from: <http://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2017/wcy-2017-vs-2016---final.pdf>.
7. *About Doing Business*. (2017). Retrieved from: <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB17- Chapters/DB17-About-Doing-Business.pdf>.
8. Filipenko, A. S., Borynets', S. Ya., Verhun, V. A. (1992). *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny*. Kyiv.
9. Bazylyuk, Ya. (2002). *Konkurentospromozhnist' natsional'noyi ekonomiky: sutnist' ta umovy zabezpechennya*. Kyiv.
10. Hryshova, I. Yu. V. M. Bondarenko (2015). Teoretyko-metodolohichni osnovy upravlinnya restrykuryzatsiyeyu pererobnykh pidpryyemstv ahrarnoho vyrobnyctva. *Biznes Inform*, 9, 365-370.
11. Hryshova, I. Yu. S. S. Stoyanova-Koval' (2015). Analychne zabezpechennya ekonomichnoho rozvytku pidpryyemstv z pozytsiy investytsiyanoi pryvablyvosti. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya*, 2, 195-204.
12. Gryshova, I. Yu. T. L. Shestakovska (2017). The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2, 128-133.
13. Gryshova, I. Yu. T. L. Shestakovska, O. V. Glushko (2017). The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development. *Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 4, 75-80.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2017 р.